

Col·lectivitzacions a Càlig: un somni trencat al final de la Guerra Civil.

Pedro Manuel Fabregate Sanz

Llicenciat en Humanitats

RESUM

SITUADA EN L'EXTREM SEPTENTRIONAL DEL PAÍS VALENCIÀ, LA VILA DE CÀLIG VA SOFRIR LA SUBLEVACIÓ MILITAR FRANQUISTA EN CONTRA DEL RÈGIM DEMOCRÀTIC, LA GUERRA CIVIL I LA REPRESSIÓ FRANQUISTA POSTERIOR. EN EL PRESENT ARTICLE ES PRETÉN ANALITZAR LA SITUACIÓ DE LA POBLACIÓ AMB UNA CONTEXTUALITZACIÓ DES DE L'ALÇAMENT MILITAR FINS A L'ARRIBADA A CÀLIG LES TROPES NACIONALS, EL PERÍODE DE LES COL·LECTIVITZACIONS, TIPUS I FUNCIONAMENT D'ESTES I LA REPRESSIÓ NACIONAL AMB L'ARRIBADA A CÀLIG.

RESUMEN

SITUADA AL EXTREMO SEPTENTRIONAL DEL PAÍS VALENCIANO, LA VILA DE CÀLIG SUFRIÓ LA SUBLEVACIÓN FRANQUISTA EN CONTRA DEL RÉGIMEN DEMOCRÁTICO, LA GUERRA CIVIL Y LA REPRESIÓN FRANQUISTA POSTERIOR. EN EL PRESENTE ARTÍCULO SE PRETENDE ANALIZAR LA SITUACIÓN DE LA POBLACIÓN CON UNA CONTEXTUALIZACIÓN DESDE EL LEVANTAMIENTO MILITAR HASTA LA LLEGADA A CÀLIG DE LAS TROPAS NACIONALES, EL PERÍODO DE LAS COLECTIVIDADES, TIPOS Y FUNCIONAMIENTO DE LAS MISMAS Y LA REPRESIÓN NACIONAL CON LA LLEGADA A CÀLIG.

ABSTRACT

SITUATED IN THE NORTHERN EXTREME OF VALENCIA REGION, THE VILLA OF CÀLIG SUFFERED THE PRO-FRANCO REVOLT AGAINST TO THE DEMOCRATIC SYSTEM, THE CIVIL WAR AND THE LATER PRO-FRANCO SUPPRESSION. IN THIS ARTICLE IS EXPECTED TO ANALYSE THE SITUATION OF THE POPULATION WITH A CONTEXTUALISATION FROM THE MILITARY REVOLT TO THE ARRIVAL TO CÀLIG OF THE NATIONAL TROOPS, THE PERIOD OF THE COLLECTIVITIES, TYPES AND OPERATION OF THEM AND THE NATIONAL SUPPRESSION WITH THE ARRIVAL TO CÀLIG.

Introducció històrica

Situada en l'extrem septentrional del País Valencià, la Vila de Càlig va sofrir, com la resta del País Valencià, la sublevació militar franquista en contra del règim democràtic Republicà establert després de les eleccions de Febrer del 1936, l'enfrontament civil del 1936-39 i la repressió franquista posterior. En el present treball es pretén analitzar la situació de la població amb una breu contextualització des de l'alçament militar fins a l'arribada a Càlig de les tropes nacionals, el període de les col·lectivitzacions, tipus i funcionament d'estes i la repressió nacional amb l'arribada a Càlig (sempre comparant-la amb la republicana, per veure les diferències existents).

Estiu del 1936: alçament contra la República i primeres col·lectivitats.

Quan arriben notícies al poble de Càlig de l'alçament franquista contra el sistema democràtic republicà, ràpidament, en els primers dies de la guerra, les sindicals (sobretot la CNT) contesten aquesta acció substituint el poder dels ajuntaments per comitès antifeixistes o comitès del Front Popular, mitjançant la vaga general.

Aquest Comitè Revolucionari s'encarrega d'organitzar el proveïment mitjançant les confiscacions i control de les subsistències per les sindicals, repressions dels considerats *facciosos* i en alguns casos, ajustes de comptes i venjança espontània.¹ El Comitè Revolucionari, dominat per les dos sindicals (CNT i UGT) va realitzar aquesta sublevació militar d'una forma quasi immediata i va respondre amb la confiscació de totes les terres dels *elements reaccionaris*, però com van produir-se discrepàncies en la forma d'explotació entre les dos sindicals, van acordar formar dos col·lectivitats, una de la CNT i un altra de la UGT (el desenvolupament de les col·lectivitzacions mereix un punt propi dins l'estudi, més endavant, per a no desviar el fil argumental).

A Càlig, l'Assemblea General del poble es va convertir en l'òrgan suprem de presa de decisions local. Aquesta assemblea tenia totes les funcions legislatives i executives, regular els preus, l'expropiació forçosa dels *facciosos* i organització de la informació, ensenyament i l'assistència social; l'ajuntament local es manté (ubica't a l'edifici de l'antiga Torre) però el seu poder és fictici.

Representatiu d'aquest canvi de direcció local és la presentació de part dels membres del Comité a casa de l'últim alcalde republicà, demanant-li el bastó de manament i trencantli davant seu en dues parts.²

En aquest primer moment de caos es produeix la repressió republicana, amb la creació de patrulles de control, grups de pistolers i tot tipus de bandes armades

1 BOSCH, A. (1983): *Ugetistas i libertarios: guerra civil i revolució en el País Valencià, 1936-1939*, València, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación Provincial.

2 Entrevista realitzada a T.V., 84 anys, natural de Càlig.

dependents del Comité que actuaven en total impunitat en el seu procés de busca i captura als *facciosos*, camperols contraris a les col·lectivitzacions; és adient indicar que els assassinats es feren durant la nit i d'amagat, conscients del rebuig col·lectiu de la població local i normalment realitzats per persones dels pobles veïns. També existeix un fort sentiment anticlerical, demostrat en la població amb l'expropiació dels recintes religiosos locals (l'Església i el convent) així com amb la cremada de material religiós i l'atac a les imatges religioses (mitjançant un tir al cap a la Verge del Socors, patrona local).

Després del caos inicial, produït per l'alçament franquista, es dona un intent del poder republicà per part del govern de Largo Caballero de regular i legalitzar les conquestes revolucionaries, buscant un reforç del poder polític unitari enfront dels comitès revolucionaris. La idea principal de reconstruir l'Estat i formar un Exèrcit eficaç. En definitiva, un intent per canalitzar i unificar les accions comeses pels comitès, per a reiniciar eficaçment la producció agrícola baix el control governamental.

L'Estat mostra, a finals del 1936, el seu ajut a la formació d'un Exèrcit Popular baix un poder únic i a la participació de totes les forces polítiques dins del govern central, al mateix temps que es reconeixien totes les col·lectivitzacions que acceptaren la xicoteta propietat i ajudaren la política d'ordenació d'estes conquestes revolucionaries i la reconstrucció de l'Estat.

Com podem pensar, aquest intent de regulació de les col·lectivitats té un període d'inculcació i la idea de Largo Caballero és realitzar-lo paulatinament, amb l'entrada de les sindicals al govern, tant central com local. Es desfà el Comitè transformant-lo en un Consell Municipal presidit per un alcalde; a Càlig se segueix mantenint la col·lectivitat de la CNT i la cooperativa de la UGT però han perdut poder local.

En aquest època es continua els enfrenaments entre col·lectivitats /individualistes i el binomi guerra-revolució o viceversa. Paulatinament, la FAI perd força front a una IR que assentà el govern local, recuperant l'estructura local sol·licitada pel govern republicà.

Nou Govern de Negrín. Enfrontaments entre col·lectivistes/individualistes.

En aquest nou període, amb el govern de Negrín, es produeix un canvi ja radical, una perduda del poder dels sindicats envers els partits polítics. Els dubtes es resolen, primer és la guerra i frenar la revolució; el més important era el triomf en la guerra i no els principis republicans. Es busca una economia de guerra i traure més benefici i per això, front als atacs a les col·lectivitats d'amplis sectors republicans, amenaçant severament a les feines de recol·lecció, el ministeri d'Agricultura decideix considerar *licites totes les explotacions col·lectives formades a partir del dia 19*

de juliol de 1936. Negrín va considerar lícites aquestes explotacions col·lectives anteriors a l'alçament franquista per a tractar de limitar l'expansió de les col·lectives agrícoles, reduint el control obrer i substituint-lo per una direcció estatal.

Estem en un moment de forts enfrontaments a escala local entre dues postures irreconciliables: entre els col·lectivistes, predominants e imprescindibles per a l'economia de guerra i els individualistes, defensant el respecte a la xicoteta propietat i llibertat de treball individual de la mateixa; en aquest punt es veuen reforçats les col·lectivitats que acceptaven individualistes (cas de la cooperativa el *Progreso* de la UGT a Càlig) dels sectors republicans gràcies al govern central.

El moment és molt tens perquè és la lluita entre dos idearis sistemes polítics-econòmics totalment diferents; el col·lectivisme, on els mitjants de producció i distribució de bens i serveis estan controlats i administrats igualitàriament per la col·lectivitats i l'individualisme, basat en la llibertat de l'individu per buscar el seu propi creixement econòmic i defensa de la competència.

A Càlig, en aquest moment, destaca que el consell municipal fa una emissió de paper moneda municipal; cap a finals del 1937, pel deterior del paper de l'emissió de moneda, recull, retira els anteriors i fa una nova remesa.

El final de les col·lectivitats a Càlig; derrota dels republicans amb l'arribada de Franco al poder.

En 1938, l'exèrcit republicà va perdent terreni de manera accelerada, concloent amb l'entrada a Càlig el dia 15 d'Abril de 1938 de la quarta divisió de Navarra, vinguda des de Cervera del Maestre, continuant l'abans cap a Benicarló i Vinaròs.³

La gent de Càlig, abans de l'entrada, realitza un èxode per temor als bombardejos cap a les casetes de finca o la Cova del Ferrer, lloc on es reuneix un gran número de persones (prop d'un centenar segons fons orals).⁴

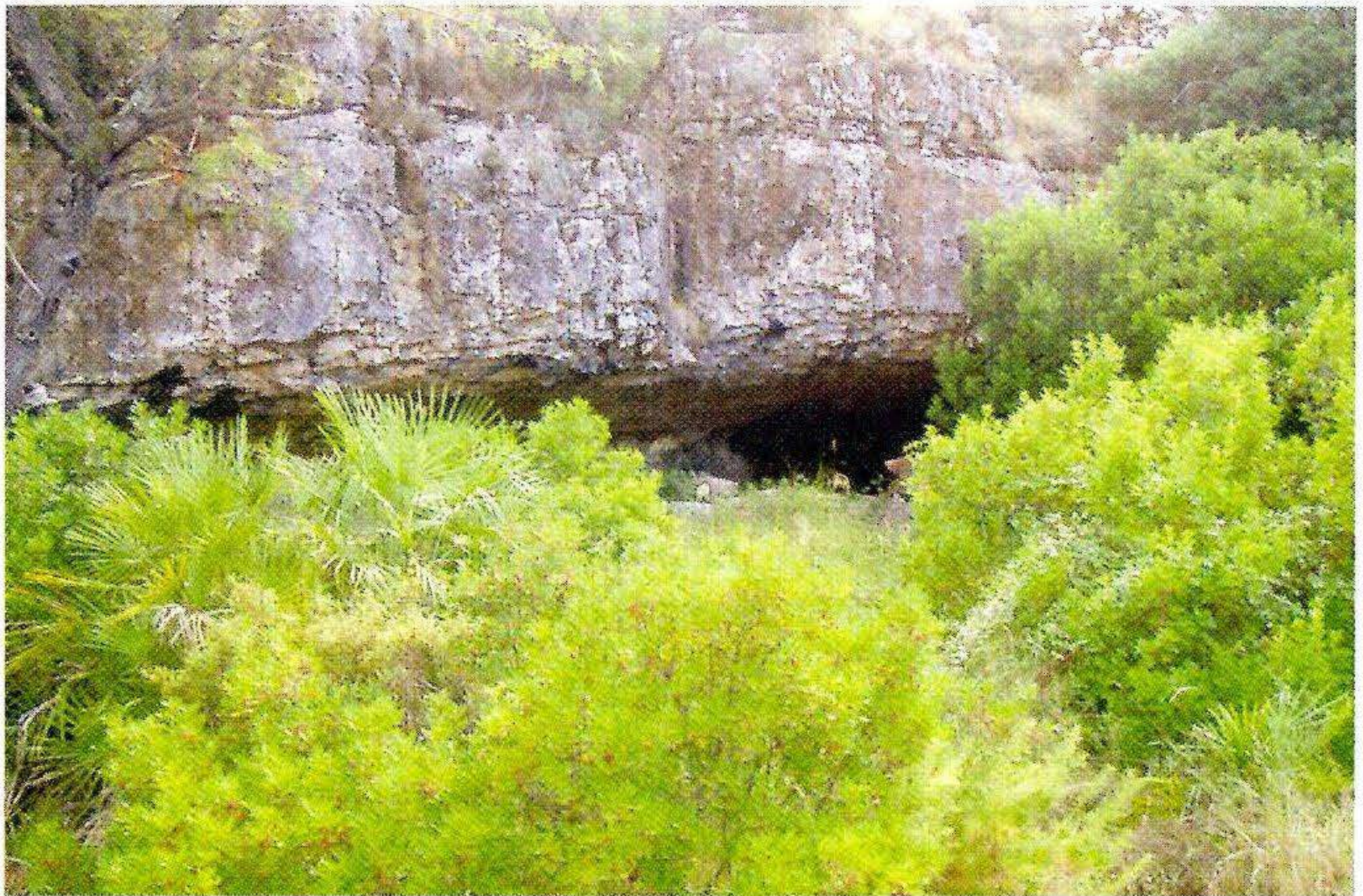
En aquest cova van estar resguardats durant uns dies amb els pocs aliments que van poder agafar abans de l'exili, fent guàrdies ininterrompudament i assentant-se al sòl.

Després es dirigeixen gran número cap a Alcalà de Xivert, seguint les directrius de l'exèrcit republicà que es replega. Aquí es produeix canvis: alguns, encara en període de guerra, tornen cap al poble.

Les tropes nacionals els permeteixen l'entrada a les seves cases. Però molts continuen la fugida cap a Santa Magdalena i fins i tot, Castelló, seguint el replegament republicà.

3 TORRECILLAS, V. J. (2000): *Represión en el Maestrat : políticas de depuración social entre 1935 i 1940*, Vinaròs, Ayuntamiento, Concejalía de Cultura

4 Entrevista realitzada a A.B., 84 anys, natural de Càlig.

Cova del Ferrer, lloc on es va refugiar la població davant l'avançament de les tropes franquistes.

Destacar per últim, els veïns que tornen al poble primer passen, a l'entrada al poble, directament cap al Centre Republicà, utilitzat pels franquistes com a presó provisional. Resulta paradoxal la situació actual: el lloc creat abans pels mateixos republicans, d'una forma gratuïta i altruista en hores lliure de treball i materials propis, utilitzat pels republicans com a lloc de reunió o cafè, fóra utilitzat per les tropes franquistes com a presó.

Passaran tot el temps necessari fins que es beja si deuen o no complir responsabilitzats polítiques; en el temps de funcionament com a presó va albergar majoritàriament dones, ja que els homes estaven al front o eren traslladats a altres presons (Benicarló, Castelló,...).

Deixant de banda el tema de les repressions, analitzades en un punt de l'estudi, ara ens centrarem en les col·lectivitats, amb una introducció general i després ens referirem en el seu funcionament en la Vila de Càlig.

Col·lectivitats agrícoles: naixement, confiscacions, motius i dimensions.

Les col·lectivitats naixen en el moment de màxima debilitació de les institucions republicanes davant l'alçament nacional. Ràpidament, després de la sublevació franquista, a Càlig es crea la col·lectivitat, de mans del Comitè Revolucionari de les sindicals CNT i la UGT. El poder del Comitè s'alberga per la CNT-FAI i es produeix l'expropiació de les terres de les persones riques (expropiació sense indemnització de les propietats de més de 50 hectàrees de terra),⁵ per a passar a explotar-se per la col·lectivitat; però com van produir-se discrepàncies en la forma d'explotació entre les dos sindicals, van acordar formar dos col·lectivitats, una de la CNT i un altra de la UGT, ja que aquesta última albergaria els petits propietaris que no volien formar part de la col·lectivitat. També ja que dir en aquest punt que qui volguera portar la terra sense pertànyer a una o altra forma de col·lectivitat, ho podria fer amb total llibertat.

Les confiscacions es realitzen els primers mesos de guerra, en Agost-Decembre del 1936 i les entitats confiscadores són, bàsicament, la CNT i la UGT (a Càlig és la CNT).

Hi havia dos formes de confiscar: entrega voluntària dels propietaris o ocupació dels terrenis dels propietaris que han fugit per por a represàlies republicanes; els principals motius de les mateixes eren l'abandonament o deficient cultiu de les terres, per motius de desafecció al Règim o per col·laboració amb el moviment insurreccional.

A Càlig, les dimensions no foren molt elevades, només algunes finques de grans propietaris; destacar també la confiscació, en aquest cas diferent a les ter-

5 IV CONGRESO DE LA CNT, celebrado en Zaragoza del 1 al 10 de maio de 1936

res, com va ser el convent de les monges, l'església i el Palau de Vallterra, en l'actualitat enderrocat i ocupa el lloc una placeta local.

Tipus de col·lectivitat a Càlig: la col·lectivitat de la CNT i la Cooperativa de la UGT

A Càlig trobem la col·lectivitat *la Unión* de la CNT i la Cooperativa *el Progreso* de la UGT.

La col·lectivitat de *la Unión* va ser creada pel comitè revolucionari només començar la insurrecció militar i estava ubicada en el lloc conegut com l'hostal, en la plaça del poble, també utilitzat per guardar els animals per al treball. La gent de la col·lectivitat se li permetia poder dormir en el convent, ara en mans del comitè, ja que els edificis religiosos foren un front de poder per als revolucionaris. Els productes de la col·lectivitat eren guardats a l'església, utilitzada com magatzem.

En aquesta col·lectivitat el funcionament era clar: tot era de tots, les terres col·lectives eren per a tots de la col·lectivitat i no s'acceptaven les individualitats.

A cada un se li donava les seves necessitats, però es tenia especial atenció als individus improductius de la col·lectivitat (xiquets, dolents, vells,...).

Aixina i tot, no es va prohibir el treball individualista sempre que no fóra treball assalariat i que el camperol individual portera els seus productes a la col·lectivitat comuna, perquè si no es feia, el camperol no podria optar als beneficis i ajudes col·lectives.

Al mateix temps existia una cooperativa de la UGT, *el Progreso*, ubicada en l'antic carrer Facundo Comes, que donava a la part de d'alt (actual carrer Major, prop de l'església) i al carrer de baix.

Permetia als individualistes obtindre els adobs, llavors,... dels magatzem de la secció de compres i ventes i al mateix temps, els socis entregaven el seu producte de les terres al Consell d'Administració de la Cooperativa, que s'encarregava de la venda i posterior distribució dels beneficis segons la quantitat aportada per cada unitat de cultiu.

En aquests llocs, es permetia la competència i inclús s'incentivava en primes als més productius. En aquesta cooperativa s'utilitzava el funcionament de les cartilles de racionament, estrictament controlades, per a productes de primera necessitat (ous, llet,...).

Posteriorment, quan s'intenta regular les col·lectivitats a finals del 1936, les cooperatives es regulen perquè accepten les possessions individuals, rebent ajudes econòmiques i no sofrint els atacs contra les col·lectivitats cenetistes.

Per últim, cap destacar les males relacions existents en la localitat entre les sindicals CNT i UGT, que inclús protagonitzaren incidents greus, com tirotejos.

Final de la guerra: la repressió franquista front a la repressió republicana anterior: diferències

Primer de tot i referent aquestes repressions, dir que l'estudi que estic fent, en un primer pas, estudia la repressió directa de les dues faccions, a expenses d'ampliar progressivament amb el pas de temps el camp d'estudi. Es a dir, els números son els reprimits directament en causa de mort, no així els indirectes (bombardejats, enfonsaments,...), els morts als fronts de la guerra, els morts en hospitals, centres sanitaris, presons, etc. Tampoc els que es desconeixen el lloc de la mort o les circumstàncies de la mateixa.

Referent al número de reprimits directament en mort a Càlig, trobem 5 pel bàndol republicà i 10 reprimits pel bàndol franquista; la diferència numèrica, en morts directes per les repressions, en aquest cas dobla la repressió nacional.

Referent a l'edat de les víctimes, trobem una mitjana de 36,6 % de les víctimes republicanes i 52,8 % des les víctimes nacionals; en aquesta dada es reflexa la visió d'una joventut republicana, activa i revolucionària, envers a una població adulta i conservadora, reaccionàries a la revolució i a les innovacions.

Referent a l'ocupació laboral, la repressió nacional fou dirigida a persones del sector primari (agricultura, obrers, fusters,...) front a l'eminent sector serveis de la repressió republicana, com el número de tres persones pertanyien al clero secular.⁶

Podem dir, vist això anterior, que si la repressió directa d'ambos bàndols és diferent quantitativament, destaca molt més la diferència qualitativa.

També, es pot desmitificar clarament el *terror rojo* front al *terror blanco*, ja que els dos van ser fenòmens paral·lel, segons el territori.

En aquesta taula queden visualment reflejades les diferències entre les dues repressions.⁷

	REPRESSIÓ REPUBLICANA	REPRESSIÓ FRANQUISTA
<i>Repressió directa</i>	5 morts	10 morts
<i>Mitjana edat dels reprimits</i>	36,6 anys	52,8 anys
<i>Professió predominant dels reprimits</i>	Llauradors i jornalers	Clero secular

Per últim, destacar la gran diferència entre les dues repressions: mentre la republicana va ser realitzada per pistolers, d'alguna forma descontrolats pels moments d'incertesa després de l'alçament nacional, front a una repressió franquista estudiada, freda, metòdica, amb la principal idea de sotmetre al vençut.

6 GABARDA, V. A. (1993): Els afusellaments al País Valencià (1938-1956), Valencia, Alfons el Magnanim.

7 Taula de realització pròpia.

Dins del sotmetiment no trobem sols la presó, sinó altres formes com el treball gratuït o l'obligada assistència diària al caserna de la guàrdia civil local (ubicat en el Carrer Rei don Jaime, on es troba actualment l'escola de música) per a fitxar, cosa que mostrava el control i submissió dels vençuts.

Un alçament en contra de la legalitat establerta democràticament i que curiosament, com en una contradicció kafkiana, els sublevats repressionen i acusen als vençuts de sublevació armada, auxili i adhesió a la rebel·lió.

Conclusions

La Vila de Càlig es va veure afectada, com tot l'Estat Espaniol per la sublevació militar franquista en contra del règim democràtic Republicà i l'enfrontament civil del 1936-39. Com a resposta de la sublevació, se substitueix el poder dels ajuntaments per comitès antifeixistes, organitzant el proveïment mitjançant les confiscacions i control de les subsistències per les sindicals, repressions dels considerats *facciosos* i en alguns casos, ajustes de comptes i venjança espontània.

Aquestes confiscacions són realitzades a Càlig per la col·lectivitat *la Unión* de la CNT, però degut a discrepàncies en la forma d'exploració entre les dos sindicals existents, es crea la Cooperativa *el Progreso* de la UGT, ja que aquesta última albergaria els petits propietaris que no volien formar part de la col·lectivitat.

Després del caos inicial, produït per l'alçament franquista, es dona un intent del poder republicà per part del govern de Largo Cavaller de regular i legalitzar les conquestes revolucionaries, buscant un reforç del poder polític unitari enfront dels comitès revolucionaris.

Com podem pensar, aquest intent de regulació de les col·lectivitats té un període d'inculcació i la idea de Largo Cavaller es realitzar-lo paulatinament, amb l'entrada de les sindicals al govern, tant central com local. Es desfà el comitè transformant-lo en un consell municipal presidit per un alcalde, recuperant l'estructura local sol·licitada pel govern republicà.

Amb el govern de Negrín, es produeix un canvi ja radical, una perduda definitiva del poder dels sindicats envers els partits polítics.

Però ja és massa tard per a la República i en 1938, l'exèrcit republicà va perdent terreni de manera accelerada, concloent amb l'entrada a Càlig el dia 15 d'Abril de 1938 de la quarta divisió de Navarra, trencant el somni de la col·lectivitat i obrint una nova etapa: la dictadura franquista i la repressió republicana.

Un autèntic terrorisme d'Estat, produït per un alçament en contra de la legalitat i que el principal interès de repressió, sistemàtic i fredament estudiat i executat, era «vèncer i sotmetre, mai convèncer».⁸

8 GABARDA, V. A. (1996): *Repression en la retaguardia republicana : pais valenciano*, Valencia, Alfons el Magnanim.